

Chronicon

IURIDICA.

Capitula provincialia.

Olim (t. I-VI), in hoc periodico edita fuerunt *Acta Capitulorum Provincialium Circariae Sueviae* (aa. 1578-1688). Iuxta codicem nunc asservatum in Archivo abbatae Averbodiensis. — Sub titulo *Das Archivale KL Rott 100 im Hauptstaatsarchiv München — ein Irrläufer* agit A. SIEGMUND, O.S.B., in *Studien und Mitteilungen z. Geschichte des Benediktiner-Ordens*, LXXVIII, 1967, pp. 209-214, de codice asservato in Archivo Status Monacensi (B.3.16). Agitur in hoc manuscripto de litteris missis ab abbate Rothensi, W. Held († 1789), vicario generali Circariae ad canonicas Circariae. In litteris istis indicantur 25 puncta quae, ad mentem abbatis Held, tractari utiliter possent in Capitulo provinciali Circariae anni 1786. — Ex istis punctis ulterius patet Capitula provincialia celebrata fuisse in illa Circaria, ad minus, aa. 1715, 1739, 1754, 1765, 1772 et 1775. (J. B. V.).

Fratres-Sorores « ad succurrendum ».

In *Anal. Praem.*, XXXVII, 1961, pp. 323-328, brevem notam edidimus de hoc « instituto », quin claram explicationem proferre potuerimus. Ad idem reflectit G. WYMANS, *L'abbaye de Saint-Feuillien du Roeulx, en Hainaut, Averbodii*, 1967, p. 70; qui hanc explicationem proponit: « des gens qui adoptaient la fraternité et le froc des prémontrés à l'article de la mort ». In *Carmelus*, XIV, 1967, p. 67, L. SAGGI, scribens de *L'ambienta della Bolla Sabatina*, ex sua parte haec asserit: Cum multum valeret adagium perfectionem spiritualem potissimum consistere in vita religiosa, ortum est exinde desiderium mortis « cum cuculla ». « E furono tutti i grandi Ordine a conceder l'abito: Benedittini, Cisterciensi, Premonstratensi, Agostiniani, Certosini, Francescani, Domenicani, Mercedari, Carmelitani accordavano con più o meno facilità il favore dell'abito in punto di morte a secolari che ne facevano domando. Da qui i « monachi » o « sorores ad succurrendum », cioè da soccorrere in punto di morte: essi insieme all'abito ricevano l'assicurazione di partecipare ai suffragi, preghiere e buone opere dei religiosi ». (J. B. V.).

Statuta antiqua.

Ordo Servorum Mariae ortum habuit prima medietate saeculi decimi tertii; approbationem definitivam obtinuit a S.P. Benedicto XI, die 27 februarii 1304. Initio non raro dictus est Ordo S. Augustini. *Studi Storici dell'Ordine dei Servi di Maria*, XV, 1965, p. 66, referunt Institutiones seu Statuta regularia huius Ordinis adoptasse veteres constitutiones Ordinis Praemonstratensis, regulam S. Augustini, additis nonnullis particularibus statutis relate ad finem specificum Ordinis Servorum Mariae. (J. B. V.).

HAGIOLOGICA.

Prodiit, anno 1967, t. IX, *Bibliotheca Sanctorum*. (Universitas Lateranensis, Roma). «Praemonstratensia» nonnulla in hoc tomo habentur : *Milone di Selincourt di Théroutanne, santo*, col. 488, auctore H. PLATELLE; *Norberto, Fondatore dell'Ordine Premonstratense, arcivescovo di Magdeburgo, santo* : coll. 1050-1068, auctore J.B. VALVEKENS; *Oda, beata* : col. 1088, auctore J.B. VALVEKENS; *Ottone (Otto) di Capenberg, beato* : coll. 1318-1319, auctore J.B. VALVEKENS. (U. G.).

B. Christina von Retters.

B. Christina von Retters (vel potius : von Hane), monialis Praemonstratensis, mortua dicitur a. 1292. F.P. MITTERMAIER in bibliotheca nationali et universitaria Argentoratensi = Strasbourg, ms. 324, detexit veterem «Vitam» Beatae Christinae. Accuratissima introductione praemissa, edidit hanc «Vitam», pluribus notis ornatam in *Archiv für mittelhochdeutsche Kirchengeschichte*, XVII, 1965, pp. 209-251; XVII, 1966, pp. 203-238, sub inscriptione : *Lebensbeschreibung der Sel. Christina, Gen. von Retters*. Vita ista, quae generatim perdita censebatur, germanice composita, orta videtur in monasterio Praemonstratensi. Codex provenit ex abbacia Ilbenstadiensis; saeculo decimo sexto conscriptus videtur. «Vita» ista vitam spiritualem, experientias mysticas non paucas secum ferentem, B. Christinae fuse proponit. (J. B. V.).

B. Hroznata.

Der sel. Hroznata, Märtyrer, O. Praem. Stifter von Tepl und Chotieschau, gest. 14.7.1217. Approbation der Verehrung : 16.9.1897. Zweifacher Gedenktag des Stiftes Tepl. Dazu Beiträge : Abt MOEHLER, in *Marienbader-Tepler Heimatbrief*, Nr. 231. Dez. 1967, S. 236-237 :

Hroznatagedenkjahr. — In *Der Egerländer*, Nr. 12, Dez. 1967. S. 270-271 : *Ein Gedenkjahr für Stift Tepl und das Egerland.* — *Stift Tepler Hroznatagedenkjahr.* Verlag Schmutzer, Geisenfeld, 1967, 24 S. Text. Bildern Sonderdruck aus Tepler Heimatbrief, Nov. u. Dez. 1967, Jänner und Feber, 1968. (P. C. M.).

LITURGICA.

Aflevering 7 van het *Liturgisch Woordenboek* (uitg. : Romen & Zonen, Roermond-Maaseik) is verschenen. W. DE WOLF (Berne-Heeswijk) is een van de redactiesecretarissen ervan. Hij stelde verschillende trefwoorden van deze aflevering op. Verder kan worden aangestipt dat cfr. B. VAN DER VEKEN (Postel) de trefwoorden : *Paasdatum* (kol. 2101 v.) en *Paasstrijd* (kol. 2110-2112) voor zijn rekening nam. — B. FETS (Averbode) behandelt *Paasvespers* (kol. 2113-2115). — W. DE WOLF (Berne) behandelt het trefwoord : *Premonstratenzers* (koll. 2263-2267). (J. B. V.).

AUCTORES ANTIQUI.

Adamus Scotus.

Dans le *Bulletin de Théologie ancienne et médiévale*, X, 1966, p. 71 (nr. 183), nous trouvons la notice suivante (signée H. Bascour) : M. J. HAMILTON, *Adam of Dryburgh : Six Christmas Sermons. Introduction and Translation : Dissert. Abstracts* 25 (1964-1965) 3527. — Adam Scot, aussi bien comme abbé prémontré de Dryburgh que comme chartreux à Witham, était un prédicateur renommé. Peu avant de quitter Dryburgh il avait réuni une collection de cent sermons dont quatre-vingt-huit sont connus aujourd'hui. Après avoir retracé la vie et l'activité littéraire d'Adam, Mlle H. étudie sa technique du sermon, plus proche de la manière patristique que de l'ars praedicandi qui se répandait de son temps. Elle relève dans son style l'influence de S. Bernard et le compare à ses contemporains anglais : Aelred de Rievaulx, Gilbert de Hoyland, Bauduin de Cantorbéry, Pierre de Blois, Étienne Langton. Elle traduit six sermons pour la Noël, d'après le texte de Migne, revu selon l'antique manuscrit connu : Paris Nat. lat. 17514. — Dissertation de 220 p. en microfilm. (J. B. V.).

Anselmus Havelbergensis.

Anselme de Havelberg eut, à Constantinople, une dispute théologique avec l'archevêque Niceta. Mosè del Brolo fut son interprète à cette occasion. Cfr. CHR. THOUZELLIER, *Polémique sur l'origine de*

l'hérésie à Bergame, dans *Revue d'Histoire ecclésiastique*, LXII, 1967, pp. 421-428. Mosè del Brolo, « officiel à la cour de Byzance, le clarissimus Mosè, de nation italienne, originaire de Bergame, avait servi d'interprète à Constantinople au cours d'une dispute théologique tenue entre Anselme, évêque de Havelberg, ambassadeur de l'empereur Lothaire II, et Niceta, archevêque de Nicomédie, en 1136, avec le consentement de l'empereur Jean Commène ». (L.c., p. 421 s.). (J. B. V.).

Les Éditions du Cerf, Paris, viennent d'éditer, dans leur série : *Sources Chrétiennes* (n° 118), les *Dialogues*, livre I, d'Anselme de Havelberg. (Cfr. *An. Praem.*, XLIII, 1967, p. 174 s.). Dans la *Revue d'Ascétique et de Mystique*, XLIII, 1967, p. 218 s., le R.P. GUY, écrit, dans un compte-rendu : « L'actualité de ce livre est étonnante. On a trop facilement tendance à considérer comme périmée la problématique de l'Église médiévale : son étude ne servirait plus guère qu'à expliquer par quels glissements successifs nous sommes venus à nous poser les questions que nous nous posons aujourd'hui. Aussi est-il tout à fait opportun de faire relire, dans une traduction, ces *Dialogues*, que composa Anselme de Havelberg, sans doute à la demande du pape Eugène III. Il est un des rares théologiens occidentaux à avoir tenu des colloques avec des théologiens orientaux, en particulier Néchitès de Nicomédie, sur les questions en litige avec l'Église romaine (durant son ambassade à Constantinople en 1135-1136). Ce sont ces discussions qu'il « met en forme » et qui occupent les livres II et III. Il est intéressant de noter qu'à la fin de ces deux dialogues, les deux interlocuteurs, Anselme lui-même et Néchitès, souhaitent ardemment la réunion d'un Concile œcuménique qui restaurerait l'unité de l'Église On conçoit sans peine l'importance et l'opportunité de ces *Dialogues* d'Anselme dont on a pu dire qu'il était « le grand théologien au XIIe siècle » (Schreiber). (J. B. V.).

Bernardus a Fonte Calido.

Les *Analecta Praemonstratensia*, XXXI, 1955, pp. 5-35, ont publié un article de L. VERREES, *Le Traité de l'abbé Bernard de Fontcaude contre les Vaudois et les Ariens*. Dans un compte rendu, paru dans la *Revue d'Histoire ecclésiastique*, LXII, 1967, pp. 482-489, composé par le professeur E. DELARUELLE, celui-ci souligne l'importance du traité de Bernard de Fontcaude, qui n'est que le compte rendu d'une « dispute » tenue en 1189 ou 1190. Bernard, même s'il ne pourrait pas être identifié avec le prieur Bernard de l'abbaye de La Capelle (près de Toulouse), il est hors de doute que Bernard connaissait bien le Toulousain. (J. B. V.).

Gebhardus.

Gebhard de Windberg († 1191) est connu comme fondateur d'un célèbre *scriptorium*. L'activité littéraire de cet abbé prémontré est souligné dans la notice de J.-B. VALVEKENS, intitulée *Gebhard* et parue dans *Dictionnaire de Spiritualité*, t. VI, fasc. XXXIX-XL, Paris, 1965, col. 174. A signaler aussi l'article bien documenté *Gebhard*, publié par H.J. RIECKENBERG dans *Neue Deutsche Biographie*, VI, Berlin, 1964, pp. 117-118. (T. G.).

Gervasius a Chicester.

Au *Dictionnaire de Spiritualité* (t. VI, fasc. XXXIX-XL, Paris, 1965, col. 340-341) J.-B. VALVEKENS esquissa le « curriculum vitae » de *Gervais*, dit l'Anglais, abbé général de l'Ordre de Prémontré et évêque de Séz († 1228). (T. G.).

G. Ghijbels.

Gilbert Ghijbels (1658-1716), prémontré de Tongerlo, est connu comme écrivain fortement inspiré par Nicolas van Essche († 1578). J.-B. VALVEKENS vient de consacrer une notice à ce prémontré : art. *Ghijbels* (Gilbert), dans *Dictionnaire de Spiritualité*, t. VI, fasc. XXXIX-XL, Paris, 1965, col. 344-345. (T. G.).

R. Goetghebuer.

Au *Dictionnaire de Spiritualité* (t. VI, fasc. XLI, Paris, 1966, col. 578) J.-B. VALVEKENS publia une notice sur *Raso Goetghebuer* († 1509), prémontré de Tronchiennes, connu par son *Dialogus magistri et novitii*. (T. G.).

L. Goffine.

Par son *Hand-Postill* Léonard (1648-1719) Goffine s'est fait un nom dans l'histoire de la spiritualité allemande du XVIIIe et du XIXe siècles. Sous le titre *Goffine*, J.-B. VALVEKENS consacra une notice à ce prémontré de Steinfeld, au *Dictionnaire de Spiritualité*, t. VI, fasc. XLI, Paris, 1966, col. 578-579. (T. G.).

Gomez de Casasola.

J.-B. VALVEKENS, art. *Gomez de Casasola*, dans *Dictionnaire de Spiritualité*, t. VI, fasc. XLI, Paris, 1966, col. 579. (T. G.).

Philippus de Harvengt.

Au XIIe siècle, époque de renaissance de la culture antique, Sénèque était particulièrement à l'honneur. Ceci est souligné encore une fois par G. FRANÇOIS, dans son article : *Un cours d'explication de Sénèque au XVe siècle* (Bruxelles, Bibl. Royale, IV, 232), dans *Scriptorium*, XIX, 1965, pp. 244-268. Parmi ceux qui citent cet auteur antique, il convient d'accorder une place spéciale e.a. à Philippe de Harvengt († 1183), abbé de Bonne-Espérance, qui « va jusqu'à considérer que la doctrine de Sénèque a pu influencer tel comportement de Saint Paul ». Cfr. *art. cit.*, pp. 257-258. (T. G.).

A. Van Boterdael.

Voor het *Album Dr. M. Bussels* (Hasselt, 1967, blz. 367-376) schreef E. JACQUES een bijdrage over *Augustinus van Boterdael, pastoor van Hechtel, geschiedschrijver en dichter (1702-1777)*. Verscheidene onuitgegeven geschriften in het archief van Averbode getuigen van zijn bedrijvigheid op geestelijk en wetenschappelijk gebied. Van Boterdael, die van 1727 tot 1733 bibliothecaris was te Averbode, heeft zich vooral toegelegd op de historiographie van zijn abdij. (T.G.).

W. Zeebots.

A. DE MAEYER schreef een artikel voor het *Nationaal Biografisch Woordenboek* (deel II, Brussel, 1966, col. 960-962) over Willem Zeebots (1625-1690), kloosterling van de Parkabdij te Heverlee en auteur van geestelijke toneelspelen. (T. G.).

PARTICULARIA.*Aguilar B.M.V.*

Non agitur hic de celebri abbatia Aguilarensi, sed de capella solitaria, in qua olim habitarunt religiosae ordinis nostri. Asceterium istud ortum habuisse videtur ex eo quod abbatia Bellipodiensis (Bellpuig) olim fuerat monasterium duplex; religiosae postea ad alium locum translatae fuerunt. Ed. CORREDERA, *Historia del Santuario de Nuestra Senora de Aguilar* in *Analecta Sacra Tarraconensia*, XXXIX, 1966, pp. 11-24, historiam huius monasterii adumbrat, iuxta ea potissimum quae invenit in ms. celebris historiographi Caresmar. Addit, l.c., p. 12-14, quaedam de litteratura agente de hoc sanctuario. — Aguilar non raro inhabitatum fuisse ab eremita vel eremitis Ordinis nostri censet auctor Corredera. (J. B. V.).

Arnsberg-Werl.

St. Walburgiespropstkirche. Der *Beobachter an der Haar*, Werl, brachte zum 16. u. 17. Dez. 1967 eine Sonderbeilage : 75 Jahre Propsteigemeinde Werl. Kirche als Praemonstratenserkirche von Arnsberg im 12. Jh. erbaut mit Beiträge über die Kirche, Altäre, Funden und Bekennerpfarrer Bernhard Tütel, O. Praem. Die im Jahre 1967 aufgefundenen Gebeine Tütels wurden in einem Ehrengrabe der Propsteikirche feierlich beigesetzt. (P. C. M.).

Averbodium.

Dans son rapport sur les *Curiosités de Honsem à Bossut-Gottechain*, publié au *Bulletin de la Société d'histoire et d'archéologie de Louvain et environs*, VII, 1967, pp. 132-151, J. HALFLANTS donne une description archéologique des bâtiments actuels de la ferme de Wahanges (Écluse), rebâtie au premier tiers du XVIIIe siècle par l'abbaye d'Averbode qui possédait le domaine depuis le XIIe siècle (cfr. pp. 146-148). Le domaine de Wahanges, appartenant à présent à la famille del Marmol, comprend encore 200 Ha. Dans la même revue (VII, 1967, pp. 235-247) J. SCHAYES retrace l'histoire de la ferme de Wahanges, remarquable exemple de grande exploitation agricole : *La ferme de Wahanges à l'Écluse*. L'auteur y recueille surtout des précisions généalogiques sur les fermiers qui occupaient la ferme au cours du XVIIe et du XVIIIe siècles. (T. G.).

Les *Cahiers Bruxellois*, XI, 1966, pp. 149-167, ont publié *Textes d'archives aux vitraux disparus de la Cathédrale Saint-Michel à Bruxelles*, de Pl. LEFÈVRE. Après une introduction de 9 pages, suit le texte de 21 documents. (J. B. V.).

Les *Ephemerides theologicae Lovanienses*, XLII, 1966, pp. 628-636, publient un article de Pl. LEFÈVRE, intitulé : *Martin Davidts, un ami d'Érasme à Bruxelles, † 1535*. (J. B. V.).

In *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving*, VII, 1967, blz. 209-215, lezen we : *Aantekeningen over de Leuvense schilder Anthonis van Huldenberge en zijn werken voor de Abdij van Averbode in de XVIe eeuw*. De titel van de bijdrage (opgesteld door Tr. GERITS, O. Praem.) duidt aan wat schrijver door deze bijdrage bedoelde. (J. B. V.).

In 1967 verschenen twee demografische studies over parochies, die in de XVIIe eeuw door de Abdij van Averbode bediend werden. Pastoor Gregorius Drossaerts maakte op 13 mei 1649 een haardtelling op te Testelt. Zijn parochie telde toen 74 haardsteden met 78 gezinnen en een totaal van 386 inwoners. Vgl. L. BORREMANS, *Haardtelling te Testelt in 1649*, in *Eigen Schoon en de Brabander*, L, 1967, pp. 145-152. Voor de parochie Kozen is een haardtelling van 1699 bekend, opgemaakt door pastoor Marcus vanden Berck. Dit dorp telde toen 42 bewoonde en 10 onbewoonde huizen, met 47 gezinnen en een totaal van 242 inwoners. Vgl. W. WINTMOLDERS, *Pastorale volkstelling te Kozen op het einde van de XVIIe eeuw*, in *Vlaamse Stam*, III, 1967, pp. 179-180, 247-249. (T. G.).

Tr. GERITS schreef voor *Handelingen van de Kon. Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, LXX, 1966, blz. 142-148, een korte bijdrage : *De Mechelse « cleynsteker » Willem Valck en de abdij van Averbode in de XVIe eeuw*. Dezelfde publiceerde in *Eigen Schoon en De Brabander*, L, 1967, blz. 313-329, *Brabantse Kronieken uit de Franse tijd*. Besproken worden de kronieken van C. Philips († 1831), een kroniek van Rotselaar (van pastoor De Boeck) van Rummen (van pastoor Leunis). (J. B. V.).

Belgium.

De kon. Commissie voor Geschiedenis (België), publiceert, onder andere, Akten der verschillende Vorsten. In deze reeks verscheen (1966) een lijkig boekdeel, van de hand van Dr. W. PREVENIER, *De Oorkonden der Graven van Vlaanderen (1191-aanvang 1206)*. I. *Diplomatieke inleiding* (xviii+630 blz.). Oorkonden geschonken aan de abdijen onzer Orde. Veurne en Ninove worden hier herhaaldelijk vernoemd; in het bijzonder op blz. 199-204; 249-251. (J. B. V.).

Dans son essai de regestes des doyens de Binche, intitulé *Notes pour servir à l'histoire des doyens de chrétienté de Binche de 1150 à 1250* et publié dans *Hommage au Professeur Paul Bonenfant (1899-1965)*, Bruxelles, 1965, p. 65-83, J. LEFEBVRE se base surtout sur des documents du cartulaire de Bonne-Espérance (doc. 2, 5-7, 9-11, 13-17, 19, 24, 27, 30, 46-49, 63, 66) et de Saint-Feuillien du Roeulx (doc. 8, 20, 35, 40, 52). (T. G.).

In het toeristisch tijdschrift : *Brabant*, 1967, nr. 6, blz. 33-39, geeft H. VAN NUFFEL een historische schets over *Brabant onder Godfried I*. Na een overzicht van zijn actie op politiek, administratief en militair gebied, geeft hij een beeld van het godsdienstige leven, dat zeer be-

invloed werd door Godfried I. « Onze grootste belangstelling moet echter uitgaan naar de komst van de Norbertijnen, en daarom gaan we even terug tot het begin van de XIIe eeuw en het verblijf van Tanchelinus te Antwerpen ... We mogen gerust aannemen, dat de geschiedenis van het Kempenland met de aankomst van de Norbertijnen begint ». (G. S.).

In *Jaarboek 5* (1966) van de *Vrijheid en het Land van Geel*, wordt (blz. 259-511) de heruitgave voortgezet van de *Chronyken van Gheel* van Eg. VERBIST. Daarin worden herhaaldelijk onze Kempische abdijen, vooral Averbode en Tongerlo, vernoemd. Een uitgebreide levensbeschrijving van Aeg. Heyns, prelaat van Averbode (1565-1574) valt op (blz. 287-294). Op blz. 292 wordt van hem gezegd dat hij moet worden beschouwd als de bijzonderste bewerker van de stichting van het Premonstratenzercollege te Leuven. — Te noteren valt ook wat gezegd wordt over Jacobs, van Tongerlo († 1599), waarvan prelaat Mutsaerts zei : « Quod fuerit homo mansuetus, doctus et pius, Hebraicae, Graecae multarumque aliarum linguarum peritus » (blz. 439). (J. B. V.).

In *Handelingen van de Kon. Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, LXX, 1966, publiceert F.L. VAN DE WIJNGAERT, een uitvoerige studie over *Het feodale Mechelen. Een niet gekende bladzijde uit het verleden van onze stad* (blz. 31-112). Verschillende domeinen en gebouwen in en rondom de stad Mechelen worden hier besproken. In akten daaromtrent komen meermaals abdijen en kloosters onzer Orde voor : Ninove, Grimbergen, Park, Leliëndaal. (J. B. V.).

Bella Stella.

Dans *Le Pays bas-normand*, LVII, 1964, pp. 136-144, le Dr. J. FOURNÉE parle des ruines de l'abbaye de Belle-Étoile, qui tombent chaque jour un peu plus. — Au cours de l'été 1967, le Dr. Fournée a pu diriger une campagne de fouilles à Belle-Étoile ; ce qui lui a permis de retrouver les limites du cloître et de l'église. Dans *Le Pays d'Auge*, XV, 1965, n° 2, le dr. J. BUREAU, pp. 15-18 : Au *Vieux-Manoir de Brocottes*. Il s'agit du bâtiment du prieuré que Belle-Étoile avait en cette commune. (X. L. O.).

Bellipodium.

Auctore J.M. BARNADAS, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 1966, pp. 87-106, edunt articulum : *Informes de algunas abadias de la antigua*

Corona de Aragon para prebendas de America. In hoc articulo, p. 97, sermo fit de tribus religiosis abbatiae Bellipodiensis (Bellpuig de las Avellanas). Litteris siquidem 20 aprilis 1765, referuntur informationes R. Antonii Yrueta; Francisci Amell, et R. Iosephi Guiu. (J. B. V.)

Berna.

Op 19 mei 1967 promoveerde cfr. Van de Meerendonk, te Nijmegen, tot doctor in de letteren (geschiedenis) op een proefschrift getiteld : *Tussen Reformatie en Contrareformatie.* Geest en levenswijze van de clerus in de stad en meierij van 's Hertogenbosch en zijn verhouding tot de samenleving tussen ca. 1520 en ca. 1570. Promotor was prof. Dr. R. Post.

Op 4 juli 1967 slaagde abdijs-archivaris Van Bavel te Den Haag voor het staatsexamen wetenschappelijk archiefambtenaar. (W. S.).

Alb. Ger. HASELAGER, abbas Bernensis inde a 16 Iulii 1959, munus abbatiale, inde a 1 ianuarii 1968, non amplius exercet; ipso Abbate resignante hoc petente. (A. v. d. H.).

Berna.

In *De Nederlandsche Leeuw*, Maandblad van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde, Jaargang 84 (1967), kolom 361-378 verscheen van de hand van J.A. COLDEWELJ een belangrijke genealogische bijdrage, getiteld : *Arnold van der Sluis, ridder, zijn afkomst en nageslacht* ($\pm$ 1245-1296). De zeer oorspronkelijke en diepgaande studie omvat onder meer een verkorte genealogische staat der Heren van Heusden, waartoe Arnold van der Sluis behoorde, een tabel met de kinderen en kleinkinderen van Arnold zelf, afbeeldingen van de monumentale graftombe van Arnold, welke bewaard wordt in het Rijksmuseum te Amsterdam, alsmede van 6 zegels, waaronder het zijne, alsook de samenvatting in regest van twee oorkonden en de nederlandse vertaling van een daarvan.

Arnold van der Sluis krijgt in bovengenoemde studie zijn plaats in de geheel nieuw en wetenschappelijk opgezette genealogie van de Heren van Heusden, een hoog adellijk geslacht, misschien uit Vlaanderen afkomstig, dat sedert het laatste kwart van de XIIe eeuw in oorkonden vermeld wordt. Hijzelf nam, volgens de kronieken van Lodewijk van Velthem en Jan van Heelu, in juni 1288 deel aan de slag bij Worringen. Na zijn dood op 28 november 1296 kreeg Arnold van der Sluis een luisterrijke graftombe in de abdijkerk te Berne bij Heusden, welke in 1886, ruim 300 jaar na de verwoesting van de Abdij, naar het Rijksmuseum te Amsterdam werd overgebracht. De tombe van Arnold van der Sluis is een van de allervroegste en

meest imposant grafmonument in de noordelijke Nederlanden. In het oudste dodenboek van Berne komt Arnoldus van der Sluis voor als een aanzienlijk weldoener; op 26 augustus wordt een jaarlijkse gift van een «talentum» vermeld, d.i. een pond of de som van 240 zilveren penningen. Een dochter en een kleindochter van Arnold van der Sluis zijn norbertines geweest van het klooster Bedbur bij Kleef.

In de Annales van Hugo wordt het grafmonument van Arnold van der Sluis niet vermeld, ofschoon zich dat toen met de grafzerken van de drie eerste gemijterde abten van Berne nog op de plaats bevond, waar het vroeger was opgericht. Misschien was toen de legendevorming omtrent de reusachtige ridderfiguur, die met maliënkolder, schild en zwaard en een (thans verdwenen) hond aan zijn voeten werd afgebeeld, reeds begonnen. Nog in de vorige eeuw immers zag men hem herhaaldelijk, zij het ten onrechte, aan voor Fulco, ridder, de stichter van Berne. Volgens een bepaalde overlevering kwamen toen ook nog mensen op het graf van deze «heilige» bidden! (A. v. d. H.).

In het werk getiteld *Bedrijf en samenleving* (Alphen aan de Rijn, 1967. In-8°, 324 blz.), een bundel economisch-historische studies over Nederland in de negentiende en twintigste eeuw aangeboden aan prof. dr. I.J. Brugmans bij zijn aftreden als hoogleraar aan de universiteit van Amsterdam, is ook een studie opgenomen van de Tilburgse hoogleraar H. VAN DEN EERENBEEMT over het onderwerp *Middenstandskrediet en het ontstaan van de Bossche Hanzebank* (blz. 25-64).

Zoals Gerlacus van den Elsen de landbouwers had opgevangen in een organisatie en hun meer zekerheid had verschaft, door ze via de boerenleenbanken bedrijfskrediet te verlenen, deed dat ook dr. J. Nouwens voor de middenstanders. Uit deze studie van prof. van den Eerenbeemt, die ter zijner tijd de geschiedenis van de katholieke middenstandsbeweging in Nederland en daarmee een biografie van Nouwens hoopt te schrijven, blijkt dit reeds zonneklaar. Toen de katholieke middenstanders door het initiatief van Nouwens hun organisatie hadden gekregen, bracht deze ook weldra zijn prae-adviezen uit, hoe men in de behoefte aan krediet voor de handeldrijvende middenstand zou kunnen voorzien. Bij de opzet van de zogenaamde Hanzebanken, zowel de plaatselijke (met Tilburg in 1904 als voorloopster) als de algemene, speelde Nouwens een grote rol. «Zoals in een neutraal tegenover deze katholieke beweging staand blad ... werd opgemerkt had het werken van Nouwens De Hanze gemaakt tot de beste organisatie van den middenstand in ons land. Nouwens was de braintrust van veel wat in die tijd in het Nederlandse katholieke middenstandskamp geschiedde. Dat hij meer was dan alleen maar een door bisschop aan de vereniging toegevoegd geestelijk adviseur blijkt ook uit de nogal eens gebruikte term algemeen adviseur, uit zijn lidmaatschap van nationale en internationale commissies en uit de door de regering betoonde erkenning van zijn deskundigheid». Hij

gold als veruit de meest deskundige figuur uit het katholieke kamp op het gebied van middenstandszaken, en daardoor had hij, al had hij zich als adviseur niet met technische en zakelijke aangelegenheden te bemoeien, toch een zeer grote invloed op de bestuursbeslissingen, aldus van den Eerenbeemt. (A. v. d. H.).

Dr. Johan Nouwens is op 22 januari 1968 te Merano overleden en op 25 januari in de naburige gemeente Dorf Tirol begraven. Hij werd op 2 januari 1875 geboren te Klundert, trad op 15 oktober 1893 in de abdij, ontving op 1 april 1899 te Rome de priesterwijding, werd doctor theologiae aan de Gregoriana op 30 juli 1901, en vervulde van oktober 1910 tot 15 mei 1920 de functie van procurator ordinis. Sedert zijn laïcisatie exploiteerde hij het pension Saxifraga en ijverde hij voor het toerisme. (A. v. d. H.).

Bona Spes.

In het *Bulletin* van de Koninklijke Bibliotheek van België, jaargang XII, nr. 1, van 5 januari 1968, verscheen, onder de rubriek *Aanwinsten* de beschrijving van het handschrift van de latijnse bijbel, geschreven omstreeks 1280, die aan Bonne-Espérance toebehoorde en waarschijnlijk ook aldaar is vervaardigd. Op de volgende bladzijde van het *Bulletin* drukte men fol. 191 vo. van dit handschrift af. Het hss. kreeg in de Albertina-bibliotheek het nummer IV 499. (W. M. G.).

Børglum-Vrejlev.

Le tome IX de la série *De Dansker Kirker*, publiée sous la rédaction de C. HORSKJÆR, est consacré aux églises historiques de la région *Vendsyssel* (Copenhague, 1967). On y trouve une description archéologique de l'ancienne abbaye prémontrée de Børglum (pp. 77-82) et du monastère des moniales prémontrées de Vrejlev (pp. 262-266). A signaler aussi une nouvelle édition du livre d'Aage ROUSSELL, *Børglum Kloster* (Nationalmuseets blaa Bøger), Copenhague, Nationalmuseet, 1966. (T. G.).

Clarholz.

Helmut HUEFFMANN, *Das Kloster Clarholz im Streit mit den Grafen von Ravensberg (1219-1231)*, in *Ravensberger Blätter. Organ des Historischen Vereins für die Grafschaft Ravensberg*, 3, dec. 1964, pp. 39-42. (T. G.).

Daylesford.

X. COLAVECHIO, *Conscience : a Personalist Perspective in Continuum* V, 1967, Summer-issue, pp. 203-210. (U. G.).

Diligemia.

Van de hand van R. VAN DEN HAUTE, verscheen in *Comté de / Graafschap Jette*, V, 1967, blz. 13-29, een zeer interessant artikel over *De watermolen van Jette*. Dit «allodium molendini» wordt genoemd in een akte van 1112. Hij verdwijnt samen met de abdij ten tijde van de Franse Revolutie. (G. S.).

Floreffia.

In de pas verschenen inventaris van Mevrouw C. Douxchamps-Lefèvre, *Inventaire analytique des Enquêtes judiciaires du Conseil de Namur*, deel II, 1601-1633, Brussel, 1967, verschenen enkele analyses die enig belang kunnen hebben voor de economische geschiedenis van Floreffe in het begin van de XVIIe eeuw. De nummers 2194, 2596 en 2647 handelen over betwistingen omtrent de tienden te Warnant, Annevoie en Hun (1602, 1607, en 1608); nr. 2284 over een verkoop van varkens (1603); nr. 2729 over het recht van de abdij op de weiden aan de oevers van de Samber te Ordin (Moustier) in 1608; nr. 4074 over het hoeden van varkens in de bossen van Marlange (1631) en nr. 4237 over de visvangst in de Samber te Floreffe (1633). (W. M. G.).

Frisia.

De bijdrage van dr. M.P. VAN BUIJTENEN, thans rijksarchivaris van de provincie Utrecht en voordien van de provincie Friesland, dat de titel draagt *Achtkarspelen tussen Munster en Utrecht* en de verklarende ondertitel «Nevenaspiraties bij enkele kloosterfundaties» (*Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland*, Jaargang 9 (1967), blz. 172-212), raakt bij de behandeling van het hoofdthema ook het verleden aan van meerdere Friese norbertijnenkloosters, o.a. dat van het als norbertijnerstichting mislukte Gerkesklooster, Veenklooster, Buweklooster, Mariëngaarde en Dokkum. Het wonderlijke feit, dat het bisdom Munster, zeker in de XIVe eeuw, een stuk ten westen van de rivier De Lauwers op Fries gebied en als het ware in het bisdom Utrecht een belangrijk bruggenhoofd verovert in de grietenij Achtkarspelen, zou samenhangen met de door veenhonger geïnspireerde «Drang nach Osten» van diverse kloosters, economische motieven dus. Hierbij kwamen verschillende kloosters

soms met elkaar in botsing, zoals blijkt bij de stichting van Gerkesklooster, waarmee augustijnen, norbertijnen en cisterciënzengemeenid waren. In die belangenstrijd deden meerdere partijen ook een beroep op de bisschop van Munster, om de jurisdictie over de acht karspelen of parochies in dit veengebied, waarvan de grenzen lang omstreden werden, te verkrijgen. De behoefte van diverse kloosters, om uit het oostelijk deel van de provincie Friesland hun brandstof te halen en in het algemeen hun drang, om naar het oosten uit te breiden door een stralenkrans van kerken, kapellen en uithoven, zou er volgens van Buijtenen hebben toe bijgedragen tot het uitlokken van een Munsterse interventie en zo tot de grillige, uitspringende hoek van Munster in het Utrechtse bisdom.

Voordat in een derde periode het veen aan de beurt kwam, hadden in een tweede fase de grote ordes de klei veroverd. De overgang van Staveren, Dokkum en ook Lidlum wordt daarbij door de auteur in een ruim kader belicht. Het zijn eerst saeculiere kapittels. Daarop wordt in eerste instantie de libertasverlening of emancipatio toegepast, de onttrekking aan de macht of invloed van wereldlijke heren. Als tweede stap volgt dan de sublimatio of emancipatio, de saeculiere kanunniken worden vervangen door reguliere kanunniken, die de regula Augustini volgen, dikwijls norbertijnen. Een merkwaardige parallel voor de vrijmaking van een kerk van lekenmacht geeft van Buijtenen voor Staveren en Grimbergen, beide uit 1133! De expansie van Mariëngaarde en Dokkum wordt uitvoerig besproken; voor de laatste abdij publiceert de auteur een oorkonde van 7 november 1374, waaruit haar recht op 9 kerken en kapellen blijkt. (A. v. d. H.).

Germania.

In der Schriftenreihe «Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung» (Aschendorff, Münster) erschien 1967 das Heft 25/26 über die *Visitation im Dienst der kirchlichen Reform*, hrsg. v. E.W. ZEEDEN und H. MOLITOR (138 Seiten, Preis 12 DM). Nach kurzen Beiträgen über Visitationen im 16. Jahrhundert im Erzstift Köln, im Erzbistum Trier und im Bistum Würzburg folgen eine Aufstellung der *gedruckten* deutschen Visitationsquellen und viele Hinweise auf *ungedruckte* Visitationsunterlagen in deutschen Archiven. Dabei wird unter anderem auf Visitationen in den Prämonstratenserstiften Adelberg, Bellelay, Hamborn, Heinsberg, Marchtal, Rot a.d. Rot, Schussenried, Weissenau und Wilten hingewiesen. Die Bedeutung dieser Bestandsübersicht für die geschichtliche Forschung innerhalb des Prämonstratenserordens liegt weniger im Nachweis von Dokumenten über die Visitationen in einzelnen Klöstern, sondern in einem Überblick über das deutsche Visitationswesen vom 15. bis zum 18. Jahrhundert. Bei den allgemeinen Visitationen der Bischöfe und der Landesherren, wovon in dem Verzeichnis viele Visitationsakten verzeichnet sind, wurden durchwegs auch die Prämonstratenserklöster

erfaßt. Vor allem liefern diese territorialen Visitationsquellen geeignete Unterlagen, um die Verhältnisse in den Prämonstratenserklöstern aus dem zeitgeschichtlichen und lokalen Zusammenhang angemessen zu erfassen und zu beurteilen. (L. H.).

Tractans in *Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte*, XXV, 1966, pp. 59-130 de *Die hochadligen Herren von Neuffen und von Sperberach*, H.-M. MAURER, pp. 126-130, pro annis 1160-1221, plura indicat documenta e quibus patet Bertholdum ad familiam illam (Sperberach) pertinentem non pauca peregrasse in favorem monasteriorum Praemonstratensium; inter haec citantur: Roggenburg; Rot; Ursberg; Wadgassen; Magdeburg; Steingaden. (J. B. V.).

Gerusium.

Cfr. A. PFIFFIG, professor Etruskologiae in universitate Perusina-Perugia, varia edidit, hisce ultimis annis: *Ist das Etruskische mit dem Griechischen verwandt?* in *Die Sprache*, X, 1964, pp. 153-158; *Verschreibung und Verbesserung in etruskischen Inschriften* in *Studi Etruschi*, XXXII, 1964, pp. 185-205; *Zur historischen Begründung der IIII. viri II. viri in Perugia* in *Studi in onore di Luisa Banti*, Roma, 1965, pp. 275-280; *Eine vorchristliche Kommunionfeier in altumbrischen Kult von Gubbio*, in *Kairos*, IV, 1965, pp. 280-283; *Etruskisch, nie hethitischer Dialekt* in *Glotta*, XLIII, 1965, pp. 324-332; *Zur Interpretation von Zeile 6-9 des punischen Textes von Pyrgi* in *Anzeiger der Phil. hist. Klasse der Oesterreichischen Akademie der Wissenschaften*, 1965, So. 13, pp. 313-328; *Die Etrusker (M. Pallottino): Wissenschaftliche Betreuung der deutschen Ausgrabung* in Fischer Bucherei, Frankfurt, 1965; *Die Haltung Etruriens im 2. Punischen Krieg* in *Historia*, XV, 1966, pp. 193-210; *Die Ausbreitung des römischen Städtswesens in Etrurien und die Frage der Unterwerfung der Etrusken* in *Bibliotheca di Studi Etruschi*. Firenze, 1966; *Weitere Bemerkungen zur Interpretation des punischen Textes von Pyrgi* in *Oriens Antiquus*, V, 1966, pp. 207-221. (U. G.).

A. J. PFIFFIG, *Uni-Hera-Astarte. Studien zu den Goldblechen von S. Severa / Pyrgi mit Etruskischer und Punischer Inschrift* (mit 5 Abbildungen auf 4 Tafeln). Wien, 1965. Oesterreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Denkschriften, 88. Band 2. Abhandlung, 1965, 53 pp.; Id., *Weitere Bemerkungen zur Interpretation des Punischen Textes von Pyrgi*, in *Oriens Antiquus*, V, 1966, pp. 207-221. (U. G.).

Grimberga.

In *Anal. Praem.*, XLIII, 1967, blz. 189, hebben we gemeld dat *Eigen Schoon en De Brabander*, XLIX, 1966, een bijdrage van D. DELESTRE († 7 jan. 1967) had gepubliceerd. Een derde en laatste deel van deze studie : *De Patriotten tijd en de Franse Omwenteling in de streek van Grimbergen-Meise*, verscheen in *Eigen Schoon en de Brabander*, L, 1967, blz. 450-470. (J. B. V.).

Gödöllő.

Notre confrère, le professeur A.L. GABRIEL, correspondant de l'Institut de France, directeur de l'Institut Médiéval à l'université de Notre Dame, a parlé à l'Université de Bochum, en Allemagne, sur *Les étudiants allemands à l'Université de Paris*. La conférence fut présidée par le Doyen de la faculté de Théologie, M. Kaiser. — Il vient aussi de publier un livre en allemand : *Vinzenz von Beauvais, ein mittelalterlicher Erzieher*, Frankfurt-am-Main, Josef Knecht Verlag. (J. B. V.).

Le même A.L. GABRIEL a donné une conférence à l'Université de Georgia, Athens, Georgia, le 18 octobre 1967 sur *La vie estudiantine au Moyen Age*. (J. B. V.).

North Carolina Press, Chapel-Hill, 1967, edidit : A.L. GABRIEL, *The significance of the book in medieval university coats of arms*. (27 pp.; 16 pl.). (J. B. V.).

Houthem S. Gerlaci.

Mej. B. GEUTJENS schreef een proefschrift over *Het klooster van Sint Gerlach te Houthem (1202-1400)*, tot het behalen van de graad van licentiaat in de Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren (groep : Geschiedenis) aan de Kath. Universiteit te Leuven (1965). (T. G.).

Hungaria.

K. REINERTHT, *Ein bisher unbeachtet gebliebenes Verzeichnis der Klöster des Prämonstratenserordens in Ungarn in der Zeit vor dem Mongolensturm*, in *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, LXXVII, 1966, pp. 268-287. (A. v. d. H.).

Kinshasa.

Dimanche, 19 novembre 1967, l'église du monastère prémontré de l'Assomption, située en face de l'université Lovanium, au mont Kiswenge, a été consacrée par Mgr. J.A. Malula, archevêque de Kinshasa. Parmi les personnalités présentes, le Rev. Père Abbé Waterschoot de Postel (Belgique), abbé-fondateur du monastère. A cette occasion, on employa pour la première fois en Afrique un rite tout neuf en Lingala, adapté à la région, rite qui avait reçu l'approbation de la Congrégation romaine des Rites. Notre confrère Bon. Luykx, socius de la Commission Historique de l'Ordre, est la cheville ouvrière de cette maison religieuse. Sur l'événement de cette dédicace, des amples informations sont données dans la *Documentation et Information africaines (DIA)*, XI, 1967, 20 novembre, pp. 521. (U. G.).

Liska.

Dans le *Bulletin historique et artistique du Calaisis*, n° 25 (mars 1966) et le n° 26 (juin 1966), M.A. VION parle, aux pp. 1-10, et 11-20 de : *La fin de l'abbaye de Licques*, et traite des difficultés financières avec le commandataire, évêque de Nancy, et de la vente des biens en 1791. (X. L. O.).

Locus-Dei.

Plusieurs articles ont été consacrés à l'abbaye de Lieu-Dieu-en-Jard (Vendée), dans le *Bulletin de la Société Olona*. Dans le n° 35, 1964, aux pp. 1-4, F. MORINEAU et R. HUEZ DE LAMPS, *A propos d'une affaire Coppet*, racontent les démêlés qui ont opposé vers 1810 la municipalité de Jard et le sieur Coppet, pour la propriété des chemins qui traversaient le domaine de l'abbaye, acheté comme bien national par Coppet.

Dans le n° 36, J.-P. OLLIVIER DE VILLEROI traite, aux pp. 11-12, de *L'abbaye de Lieu-Dieu-en-Jard, trésor mystérieux de l'ancien Bas-Poitou*; et, aux pp. 13-14, de : *La Vente de l'abbaye de Lieu-Dieu-en-Jard, 4 mai 1791*. (X. L. O.).

Lucerna.

Les 9-16 mai 1966 eut lieu un Congrès archéologique dans le Cotentin et l'Avranchin. La Société française d'Archéologie en prit l'initiative. R. CROZET consacre à ce Congrès une chronique dans les *Cahiers de Civilisation Médiévale* (X-XII s.), IX, 1966, pp. 595-597. Mr. Crozet signale, à ce propos, les bâtiments de l'abbaye de La Lucerne (Manche); il écrit : « On retiendra l'abbaye de la Lucerne, perdue dans les replis

secrets d'une vallée bocagère. Commencée en 1164, dédiée en 1178, l'église abbatiale résulte de curieux compromis entre les voûtes d'ogives, qui couvraient le sanctuaire et la nef, et les demi-berceaux des collatéraux montés trop bas pour avoir efficacement contrebuté le vaisseau central directement éclairé. Une clef de voûte tombée à terre dans le bras sud du transept présente un bel aigle à deux têtes. Avec leurs bâtiments conventuels installés entre l'abbatiale et la rivière voisine, ces abbayes obéissent à un parti révélateur des incidences de la présence de l'eau, utile à toute collectivité humaine, sur l'implantation des constructions monastiques. Leurs salles capitulaires disposés perpendiculairement à la galerie orientale du cloître, au lieu de s'aligner sur elle, expriment sur ce point des habitudes normandes qu'on retrouve de l'autre côté de la Manche » (l.c., p. 597). (J. B. V.).

Lusitania.

L'Ordre de Prémontré ne fut jamais florissant au Portugal. Deux monastères situés au Portugal ont appartenu un certain temps à notre Ordre : Ermida do Paiva, et St. Vincent de Lisbonne. Cfr. N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, t. III, Straubing, 1956, pp. 258-262; 269-270. Le même auteur a traité de cette question plus largement dans un article, *Les Origines de l'Ordre de Prémontré au Portugal*, paru dans *Boletim Cultural*, Porto, XXII, 1960, 29 pp. En voici les conclusions : « A St. Vincent de Lisbonne, la fondation d'une abbaye prémontrée fut projetée sûrement, mais probablement ni réalisée, ni proposée par le roi. Ensuite le fait, que l'abbaye d'Ermida de Paiva fut reconnue comme abbaye prémontrée à partir de 1502, en vertu de titres antérieurs, qui étaient probablement très bien fondés. Il est possible, que le « mosteiro de Bandoma » fut, comme Ermida, pendant un certain temps aux XIII/XVe siècles, de l'Ordre de Prémontré ». (J. B. V.).

Meer.

Die Studie von Carl Tücking « Das Kloster Meer 1166-1799 », die zuerst 1901 in den « Beiträgen zur Geschichte der Kreise Neuß — Grevenbroich » erschien, ist erneut veröffentlicht in den *Büdericher Heimatblättern*, herausgegeben vom Heimatkreis Büderich bei Düsseldorf, Band 6 (1966) S. 65-93. Tückings Studie ist eine straffe Zusammenfassung aller wesentlichen Quellenaussagen zur Geschichte des Prämonstratenserinnenstiftes Meer. Sie gibt auch heute — nach über 65 Jahren — eine immer noch gültige Übersicht über die Entstehung und die wechselvolle Geschichte sowie über die Aufhebung dieses adeligen Frauenklosters. Ein Verzeichnis der Prioren und der anderen Geistlichen sowie eine Liste der Meisterinnen und der Priorinnen sind beigelegt.

Wilma Klompen hat aus den Akten des Roer-Departements im Hauptstaatsarchiv Düsseldorf den Besitz des Klosters Meer bei seiner Auflösung festgestellt und in ihrem Buch «Die Säkularisation im Arrondissement Krefeld (1794-1814)», Kempen 1962, S. 58/59 veröffentlicht. Diese Besitzaufstellung des Klosters Meer ist ebenfalls abgedruckt in *Büdericher Heimatblätter* Bd 6, S. 94-95.

Über die Korn- und Ölmühlen des Klosters Meer berichtet Hans Seeling in *Büdericher Heimatblätter* 6, S. 27-35.

Nach den Zerstörungen und dem totalen Abbruch der Klosteranlage Meer ist vom baugeschichtlichen Standpunkt ein kleiner Gartenpavillon bemerkenswert, der um 1860 an die Begrenzungsmauer des Klostergartens gebaut wurde. Er ist im Stile der Romantik erbaut und enthält eine ganze Anzahl von Werksteinen und Bauelementen aus der mittelalterlichen Klosterkirche von Meer, die offenbar beim Abbruch gewonnen und hier romantisch wiederverwendet wurden; vgl. dazu Hans Kisky, Der Gartenpavillon von Haus Meer, in *Büdericher Heimatblätter* 5 (1963), S. 33-41. Der Pavillon wird im Jahre 1968 durchgreifend restauriert. (L. H.).

Middelburgia.

J.A. TRIMPE BURGER, *Een oudheidkundig onderzoek in de abdij te Middelburg in Berichten voor Rijksdienst voor oudheidkundig bodemonderzoek*, XIV, 1964, blz. 97-132. (J. B. V.).

In 1966 verscheen de tweede druk van een door G.A. DE KOK samengesteld alleraardigst werkje over de *Abdij van Middelburg*. Het boekje, dat 64 bladzijden groot is en 38 foto's en een grondplan van het tegenwoordig gebouwencomplex geeft werd in opdracht van het Provinciaal Bestuur van Zeeland uitgegeven door Drukkerij G.W. den Boer C.V. te Middelburg. De populair-wetenschappelijk gehouden tekst munt uit door zijn grote betrouwbaarheid en zijn zeer onderhoudende toon. Daardoor reeds alleen, maar ook door de toegevoegde lijst van de geraadpleegde literatuur, zal het niet alleen de komende toerist maar ook de aankomende onderzoeker wat wegwijs maken. (A. v. d. H.).

Moravia.

Hugo BRATMANN, *Mähren im graphischen Bild*. Neu herausgegeben von Adalbert Stifterverein. München, Gans Verlag. Kupferstiche u.ä. 1593-1875. — S. 51 : Besondere Erwähnung im Texte : an der Spitze der Bauten stehen : Hradisch bei Olmütz/Wranov. — Im Einzelnen sind genannt : S. 67 : Boskowitz, 1 Stich ; S. 126 : Kiriten, 4, S. 147 : Neureisch : 2 St. ; Kloster Hradisch : 7 St. ; S. 171 : Hl. Berg, 16 St. ;

S. 174 : Opatowitz, 1 St.; S. 189 : Sloup, 4 St. — S. 202 : Wranov, 8 St.; S. 210 : Klosterbruck, 15 St. (P. C. M.).

Niederehe.

Eine gute Zusammenfassung über die Geschichte des Prämonstratenserklusters Niederehe (bei Gerolstein/Eifel), ein Verzeichnis seiner Pfarrer und eine Baubeschreibung des Klosters und der Kirche findet sich bei Jakob Marx, Geschichte der Pfarreien der Diözese Trier, Bd 5, bearbeitet von Peter Schug, Trier 1956, S. 380-400. Die ehemalige Klosterkirche dient als Pfarrkirche. Sie ist seit 1960 umgebaut und restauriert worden. Das Chorgestühl wurde auf der Orgelepore aufgestellt. Reste des Chorgitters fanden Verwendung bei der Neugestaltung der Brüstung der Orgelepore. Bei der Ausmalung im Inneren wurden Spuren der ursprünglichen Fensterumrandung festgestellt. Nach den gefundenen Spuren wurden alle Fensterumrandungen in der alten Form und Farbe gestaltet. Im Chorraum wurde die Kirche erweitert durch Einbeziehung eines Restes vom ehemaligen Kreuzgang (als Taufkapelle) und durch Einbeziehung des seitlich stehenden Kirchturmes. (L. H.).

Ninovia.

Une association de prières conclue en 1732 entre les abbayes d'Affligem et de Ninove a faire inclure dans le nécrologe de la première cent vingt noms de religieux prémontrés de la seconde, principalement pour les XVIIe et XVIIIe siècles. Dom Wilfrid VERLEYEN, O.S.B., nous fait connaître ces noms dans une publication stencillée intitulée *Mortuarium Affligeniense* (un vol. de vi-57 pp., Affligem, 1967), établie avec une introduction et précise et un index alphabétique. (E. Br.).

G. VAN HERREWEGHEN heeft het in *Eigen Schoon en de Brabander*, L, 1967, blz. 210-229, over *Het hof te Stene te Pamel*. Waarin vele gegevens over de gronden van Pamel worden vermeld en verwerkt. De abdij van Ninove nu was vroeger « de belangrijkste grootgrondbezitter te Pamel; ze inde er twee derde van de tienden. De totale oppervlakte van haar eigendommen liep tot 180 bunder op ». (Blz. 227). (J. B. V.).

Obermarchtal.

In *Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte*, XXV, 1966, pp. 182-213, H. SCHWARZMAIER, agit de familia, *Emerkingen dicta*.

Quae non parum egit ut abbatia Marchtallensis pluribus possessionibus ornaretur. Plura de his indicantur in specie l.c., pp. 192-194; 198-206; 209-213. (J. B. V.).

Osterhofen.

In Niederbayern, in der Diözese Passau, liegt die ehemalige Prämonstratenserabtei Osterhofen (Altenmarkt). Die Anfänge über das Benediktinerkloster und das Chorherrenstift sind legendär. König Heinrich II. gab um die Jahrtausendwende das Kloster an das Bistum Bamberg, dessen Bischof Otto I., ein Freund des hl. Norbert, 1138 die Prämonstratenser aus Ursberg einführte.

Osterhofen stand bis 1288 unter Pröpsten, dann unter Äbten, die seit 1414 infuliert waren. In der Reformation entstanden für das Stift grosse Schwierigkeiten. Es wurde schliesslich mit päpstlicher Genehmigung 1783 aufgehoben und grösstenteils dem adeligen Damenstift St. Anna in München eingegliedert. Seit 1858 ist es eine Bildungsanstalt der Englischen Fräulein, die heute dort eine Realschule und eine Frauenfachschule führen.

Die Stiftskirche, geweiht der hl. Margareta, ist seit 1818 Pfarrkirche. Die ursprünglich romanische Kirche wurde vom Baumeister Johann Michael Fischer, dem Meister des Rokoko in Altbayern, von 1726 bis 1740 neugebaut. Die Innenausstattung stammt von den Brüdern Asam. Dem Beobachter fällt sogleich die Norbertinische Geschichte der prächtigen Stiftskirche auf. Das prunkvolle Chorgestühl zeigt an der Rückwand die Seligen und Heiligen des Prämonstratenserordens, die Decke, die eben renoviert wird, zeigt das Leben des hl. Norbert von Xanten und in einer Seitenkapelle wird die Anbetung des hl. Norbert vor der Monstranz dargestellt. Im ehemaligen Kapitelsaal mit seinem reichen Stuck und vielen Fresken hängen noch die Bilder verschiedener Äbte des Stiftes. Er dient heute als Festsaal für Feierlichkeiten des Klosters. (M. F.).

Parcum.

Het tijdschrift *Brabant*, 1967, nr. 6, geeft op het einde, van de hand van J. VAN RYCKEL : *Een reisweg in de Leuvense omgeving*. Men vindt er een summier beschrijving van « de beroemde Premonstratenser abdij van Park ». Een paar zeer mooie foto's, refter en abdijskerk, illustreren deze bladzijde. (G. S.).

Vanaf de XIIde eeuw bezat de Abdij van Park-Heverlee te Vossem een aanzienlijk domein, waartoe ook het molenrecht behoorde. In zijn artikel *De oude watermolen te Vossem* (*Ons Heem*, XXI, 1967, pp. 164-166) schetst P. LEYNEN de geschiedenis en de betekenis van deze

belangrijke maalinrichting. Het huidig gebouw werd opgetrokken in 1755 ten tijde van abt Alexander Sloomans, wiens wapen in de voorgevel werd aangebracht. (T. G.).

Voor het *Nationaal Biografisch Woordenboek* (deel II, Brussel, 1966, col. 381-384) schreef E. VAN AUTENBOER een goed overzicht over de historische en heemkundige bedrijvigheid van Jozef-Evermodus Jansen (1871-1949), kloosterling van Park-Heverlee en stadsarchivaris te Turnhout. (T. G.).

In de XIVde eeuw verwierf de Abdij van Park-Heverlee enkele stukken landbouwgrond en weiland, waaronder het « Hoff ter Weijden », op het grondgebied van Vissenaeken. Hierover handelt C. VAN DE WIEL in zijn artikel over de *Bezittingen van Leuvense en Tienze instellingen te Vissenaeken tot de Franse Revolutie*, in *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving*, VII, 1967, blz. 216-228 (vgl. blz. 216-217). (T. G.).

De geschiedenis van Tervuren is onder meer dan één opzicht van belang voor de abdijgeschiedenis van Park-Heverlee. In 1140 verwierf de Abdij er, krachtens een schenking van Godfried met de Baard, een uitgestrekt domein tussen Vossem en Tervuren, waar de Witheren een grote hoeve (hof ter monniken) en twee watermolens lieten oprichten. Vanaf 1227 genoot de abdij er het patronaatsrecht. Al deze aspecten worden uitvoerig besproken in de *Geschiedenis van de parochie Tervuren en de Sint-Janskerken* (s.l., 1965) door J.-E. DAVIDTS. Een lijst van de Witheren-pastors werd gepubliceerd op blz. 152-161. Carolus Blockx, de laatste Parkheer, overleed op 29 jan. 1840. (T. G.).

Plaga.

B. SCHNEIDER edit in *Analecta Cisterciensia*, XXII, 1966, Zwettler *Cisterciensia zur vorjosephinischen Zeit (Regesten 1756-1776)*. Sermo fit, inter alia, de litteris P. Alph. Stadler, qui annis 1765-1778, in Cîteaux, secretarius erat abbatibus generalis, Fr. Trouvé. Stadler iste frater erat canonici Plagensis, Christiani Stadler (1709-1766), qui per plures annos professor fuit philosophiae et theologiae moralis in canonia Plagensi. Christianus Stadler in primitiis fratris Cisterciensis, Alphonsi, concionem habuit (l.c., p. 223, n. 6). Cfr. de Christiano Stadler : C. LANG-L. PROELL, *Catalogus Canoniorum regularium ... Canonicae Plagensis*, Linciei, 1957, p. 33, nr. 240. (J. B. V.).

Postula.

Dr. S.H. SCHOLL (Postel) schreef in *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, LVIII, 1967, blz. 797-807, een artikel over Kardinaal Cardijn en Pater Rutten. (W. S.).

Rommersdorf.

A.P. WINNEN, *Hausmarken im Bereich der Prämonstratenserabtei Rommersdorf. Die Chorherrn des heiligen Norbert als Hüter genealogischer Tradition in Archiv für Sippenforschung*, XXIX, 1963, n° 9, pp. 28-35. (J. B. V.).

Roggenburg.

In fundatione huius abbatae, familia, Bibereck dicta, influxum validum exercuit. Elementa nonnulla influxus illius indicantur apud H.-M. MAURER, *Die hochadligen Herren von Neuffen und von Spereberek in Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte*, XXV, 1966, p. 83. (J. B. V.).

S. Michael Antverpiensis.

De Antwerpse St.-Michielsabdij, met haar uitgebreid grondbezit, heeft een belangrijke rol gespeeld in het economisch leven van de streek. Dit wordt o.m. duidelijk uit het geschiedkundig werk van R. VAN PASSEN, *Geschiedenis van Kontich* (Kontich, 1964). Van af 1262-1283 tot 1794 bezat de abdij te Kontich verscheidene eigendommen en rechten, waarvan een kort historisch overzicht wordt geboden (pp. 126-128). Verscheidene plaatsnamen herinneren nog aan de voormalige bezittingen van de St.-Michielsheren. Vgl. R. VAN PASSEN, *Toponymie van Kontich en Lint*, Gent, 1962. Uit het werk van R. VAN PASSEN en K. ROELANDTS over de *Toponymie van Wilrijk* (Wilrijk, 1967) blijkt eens te meer welke diepgaande invloed de Antwerpse Witherenabdij op het landschap en op de toponymie van haar omgeving heeft uitgeoefend. Te Wilrijk bezat de abdij vanaf de XII-XIIIde eeuw niet alleen cultuur- en weiland, maar ook bossen. In 1284 voorzag hertog Jan van Brabant bijzondere straffen tegen diegenen, die in de St.-Michielsbossen hout gingen of lieten kappen. In zijn artikel *La limite entre les polders de Lillo et de Berendrecht*, verschenen in het gedenkschrift *Hommage au Professeur Paul Bonenfant (1899-1965)*, Brussel, 1965, pp. 222-229, behandelt J.W. DE KEYZER enkele aspecten over de economische geschiedenis van de St.-Michielsabdij in de XII-XIIIde eeuw in het poldergebied. (T. G.).

Schäftlarn.

Sous le titre *Die Ortsnamen Schäftlarn und München (Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige, LXXVI, 1965, (paru en 1966), pp. 105-117)*, N. WUERMSEER publia une étude étymologique concernant les noms de lieux « Schäftlarn » et « München » en Bavière. Dans l'état actuel des recherches historiques la première mention de « Schäftlarn » (Scaftilare) date du 18 février 778. Le terme « lar » désigne une prairie (Weideplatz), tandis que le nom « scaft » (scaftil) paraît être un synonyme de jonc (Binse, Schachtelhalm). Le sens serait donc « Binsenweide » (prairie aux joncs). (T. G.).

Selincurtia.

La revue : *Bibliothèque de l'École des Chartes, CXXIV, 1966, publie, pp. 137-272, la liste des Nouvelles acquisitions latines et françaises du Département des manuscrits de la Bibliothèque Nationale (de Paris) pendant les années 1958-1964. Dans le fonds des Nouvelles acquisitions latines, Grand format, nous trouvons, sous le n° 2625, une charte de l'abbaye de St-Pierre de Sélincourt (de 1473) (l.c., p. 153). (J. B. V.).*

Speinshart.

Abt MOEHLER, *Zum 75. Geburtstag von Prälat Gereon Motyka, O. Praem., in Der Egerländer, Nov. 1967, S. 237-238. — Ebenfalls : Wacht an der Miesa in Heimatbrief für Mies-Staab, Nov. 1967, S. 684-685 : ein ähnlicher Beitrag. (P. C. M.).*

Jahrbuch der Egerländer 1968. Egerland Verlag Marktredwitz : S. 23 : Lebensbild Prälat Gereon Motyka, mit Bild. (P. C. M.).

Steinfeldia.

Dans son article *Les débuts de l'implantation cathare en Toulousain et en Albigeois*, dans *Bulletin de littérature ecclésiastique*, 1967, p. 107-127, E. GRIFFE traite aussi de la lettre du prévôt de Steinfeld Everwin (*P.L.*, t. 182, col. 676-680), que Bernard de Clairvaux reçut, l'année qui précéda sa venue à Toulouse (1145), à propos des cathares de la région de Cologne. Cfr. *art. cit.*, p. 118-119. (T. G.).

Steingaden-Wies.

A. REYMANN, *Begegnung in der Wies*, in *Königsteiner Jahrbüchlein*, 1967, S. 33-35.2 Bilder. (P. C. M.).

Stoppenberg.

Karmel, Maria in der Not, in Essen-Stoppenberg in Therezienkalender, 1967, S. 74-76.3 Bilder, v. Schw. Isabella. (P. C. M.).

Strzelno.

St. BIENIEK, *Remarques sur l'origine du cloître de Strzelno et les fondations de Piotr Włostwicz (polonice), in Biuletyn historii sztuki, XXVI, 1964, pp. 66-67. (J. B. V.).*

Tepl-Schönau.

Ing. HUBEL, *Pfarrkirche Einsiedel, Peter und Paul, in Marienbad-Tepler Heimatbrief, Nr. 228, Sept. 1967, S. 170-172. Mit Bild. (P. C. M.).*

Oberstudienrat Dr. M. FITZTHUM, O. Praem., sprach in der Volkshochschule in Amberg (Arbeitsgemeinschaft : Theologie) im Wintersemester 1967, über : *Kennzeichen der Kirche in der Neuzeit. — Die Stellung der Kirche im 19. Jahrh. — Kirche und Staat in Bayern im 19. Jahrh.*

Dr. M. FITZTHUM : *Sankt Wenzel, der Landespatron Böhmens in Der Egerländer, 1967, Heft 8/9, S. 171-172. — In Egerer Zeitung, Nr. 11/1967, S. 207 : Urteile über die Egerländer. (P. C. M.).*

Prof. Dr. Viktor KARELL, in *Der Egerländer, 1967, 12. H. S. 263-264 : Der Prämonstratenserchorherr des Stiftes Tepl. Wolfgang Kraus. Der Dichter und sein Werk. (P. C. M.).*

Dr. M. FITZTHUM, in *Die Oberpfalz, 55 Jg., Juli 1967, S. 166-168 : Stift Tepl, ein Bollwerk des Egerlandes. (P. C. M.).*

Das Tepler Land. Was die Stiftstürme erzählen. Land der Chorherren und Musiker. Verlag, J. Schmutzer, Geisenfeld. 1967. 848 S. Ein Heimatbuch und Bildwerk. Mit einem Vorwort, von Abt Möhler, O. Praem. Den Stift Tepl-Kath. Kirche sind S. 59-167 gewidmet, mit Beiträgen von Stiftsmitgliedern : Dr. HUBER 1, Dr. FITZTHUM 12, Abt MOEHLER 7. Lebensbildern der Aebte Dr. G. Helmer (gest. 1944), und P. Möhler. — Kleinere Lebensbilder von Stiftspriestern : S. 144. —

Im besonderen Teil : die Stiftspfarrreien : Landek : S. 459-479, mit einem Beitrag von Pfarrer Oswald KARL, O. Praem., *Kirchen und Kapellen* in Landeker Pfarrbezirk. — Stadt Tepl : S. 515-547 ; St. Adalbert : S. 550-551 ; Witschin : S. 559-563 ; Grün : S. 586-592. (P. C. M.).

Der Marianische Wallfahrtsort des Stiftes Repl, Maria Stock, bei Karlsbad : Gedenkfeier in Königstein. Die erste Kapelle wurde gebaut 1717, erste hl. Messe am 29. Sept. 1717. Am 1 Okt. 1967 in Königstein ein Pontifikalamt. Festrede : Prof. Dr. Aug. Huber, O. Praem. / Stift Tepl-Schönau. Eine Ausstellung zeigte Vergangenheit und Gegenwart, es erschien eine Festschrift : *Wallfahrtsort Maria Stock*, Kreis Luditz, mit einem Vorwort von Abt Möhler, O. Praem. Druck Kolb, Dettingen / M. 28 S. — *250 Jahr Maria Stock*, im *Heimatsbrief f. Luditz*, August, 1967, S. 261-262, mit Bild. (P. C. M.).

Jahrbuch der Egerländer, 1968, Egerlandverlag, Marktredwitz, 15. Jg. Der Geistlichkeit und ihren Wirkungsbereich gewidmet. — Grössere Lebensbilder (mit Bild) : S. 11 : Abt-Coadjutor Dr. Wolfgang Böhm. — S. 15 : Oberstudienrat Dr. Martin Fitzthum. — S. 19 : Spiritual Raymund Klofat. — S. 21 : Abt Petrus Möhler. — Kleinere Lebensbilder : S. 6 : Abt Marian Heintz; S. 8 : Landesschulinspektor und Direktor Dr. Maurus Pfarrer, u. Astronom D. Alois David. — S. 10 : Abt Dr. Gilbert Helmer. — S. 18 : der sel. Hroznata, Gründer von Tepl und Chotieschau. — S. 20 : Bibliothekar Milo Nentwich. — S. 26 : sel. Johannes Lohelius, Erzbischof v. Prag. — S. 28 : Abt Kaspar Reitenberger, Gründer von Marienbad. (P. C. M.).

Joseph UBL in *Unser Heimatkreis Bischofteinitz*, 1967, 992 S. — Auf S. 886-893 : Johannes von Schütten, Johannes von Tepl, gest. 1330, Schüler, Lehrer, Rektor der Klosterschule von Tepl. Dichter des « Der Ackermann von Böhmen ». (P. C. M.).

Tongerloo.

G. VAN DEN BROECK, *I fratelli in Vita Religiosa*, II, 1966, pp. 400-408. (U. G.).

In *Revue de Droit Canonique*, XVII, 1967, pp. 81-120, G. VAN DEN BROECK evulgavit articulum : *Le Procureur Général dans les Instituts religieux*. In prima parte brevis textitur historia instituti procuratoris generalis apud S. Sedem; deinde exponuntur clare notiones de iuribus et obligationibus talis procuratoris. (J. B. V.).

In augustus 1967 verscheen te Fatima de in het Portugees vertaalde brochure : *Fatima-woorden* van onze overleden confrater Isfr. ENGELS, die hij publiceerde onder de schrijversnaam : Marianus. De Portugese brochure draagt als titel : *Palavras de Senhora*. (W. S.).

B.-M. DECROOS publiceert in *Bijdragen*, XXVIII, 1967, blz. 376-398 : *De Eucharistische Liturgie van Didachè 9 en 10*. Daarin als eerste beschouwing : Een christelijke « Eucharistie »; als tweede : de tekst zelf. (W. S.).

M.H. KOYEN leverde voor het *Nationaal Biografisch Woordenboek* (deel II, Brussel, 1966, col. 206-208) een bijdrage over Ambrosius Erens (1888-1952) kloosterling van de Abdij van Tongerlo, archivaris en historicus. (T. G.).

Te Antwerpen, Artistenfonds, verscheen in 1967 een boek (117 blz.) getiteld : *Kallist Fimmers*. Dit, ter gelegenheid van zijn zestigste verjaardag. Bijdragen van verschillende personaliteiten worden hier gebundeld, waarin de vele facetten van de persoonlijkheid van deze confrater van Tongerlo voor ogen worden gebracht. (J. B. V.).

En octobre 1867 ont été célébrés les 50 ans de vie religieuse de notre confrère René Hébette. Il fut successivement, pendant sa vie de missionnaire au Congo, supérieur de la mission d'Ibembo, fondateur de l'école normale et du petit séminaire au diocèse de Buta, enfin inspecteur diocésain des écoles de Buta. DIA-Presse.

Documentation et Information Africaines (Kinshasa) consacre deux pages (1967, pp. 503-504). On y nomme le P. Hébette : « sûrement la figure la mieux connue de tout l'Uélé ». (U. G.).

Trunchinium.

In de Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren (groep : Geschiedenis), aan de Kath. Universiteit te Leuven, presenteerde Mej. R. VAN DE WALLE in 1965 een licentiaatsverhandeling over *De vroegste geschiedenis van de Praemonstratenserabdij te Drongen (1138-1300)*. (T. G.).

Urdacium.

La revue *Gurre Herria*, publiée à Ustaritz (Basses-Pyrénées), con-

sacre un numéro de 1966 à : *L'Histoire d'un village basque : Ainhoa* (pp. 3-96). L'auteur, Martin ELZO, parle, aux pp. 9-12, de l'abbaye Saint-Sauveur d'Urdax, dont dépendait Ainhos quant au spirituel, et donne les armoiries de l'abbaye et une photographie de ce qui en reste. A propos de la fondation d'Urdax, l'auteur cite le récent travail du P. GERMAN DE PAMPLONA, *El camino de peregrinacion jacobes Bayona-Urdax-Velate-Pamplona*, édité a Pampelone en 1964, et publie une carte, tirée de cet ouvrage du P. German de Pamplona. M. Elso, qui a publié un ouvrage en 1947 sur l'abbaye d'Urdax, *Le royal monastère de San Salvador d'Urdax*, rappelle dans son article sur Ainhos la place importante que tenaient les Prémontrés, en tant qu'hospitaliers, dans leurs maisons des Pyrénées, pour les pèlerins se rendant à Compostelle. Sur l'un des chemins de Saint-Jacques, « Ainhos et Urdax étaient des étapes de repos avant d'entreprendre le pénible passage des cols d'Otsonde et de Velate ». (X. L. O.).

Vallis Dei.

Dom Remacle Lissior, issu d'une famille modeste de Bouillon-sur-Semois, fit profession à Laval-Dieu en 1709. Il y devint prieur, puis abbé en 1766. Auteur d'un ouvrage intitulé *De l'État, de l'Église et de la puissance légitime du pontife romain*, d'une remarquable intelligence, grand administrateur, participant à la vie sociale de son temps, Lissior est à ranger parmi les adeptes édulcorés de Febronius et les réorganisateurs de l'Ordre. Il se frotta également à l'Église constitutionnelle. Sa vie et son œuvre sont retracées par Jean MARCHAL, *Remacle Lissior (1730-1806), prémontré fébronien, dernier abbé de Laval-Dieu*, dans *Annales de l'Est*, 5e série, 19e année, 1967, pp. 29-51. (E. Br.).

Wiltina.

Prodiit, anno 1967, apud Verlag Herder, Wien, *Festschrift für Willibald Plöchl zum 60. Geburtstag : Speculum Iuris et Ecclesiarum*. In hoc volumine, cfr. H. LENTZE, professor in universitate Vindobonensi, pp. 217-231, edidit : *Die Oesterreichische Observanz im Prämonstratenserorden*. In quo, introductione praemissa de fundatione et organisatione iuridica Ordinis in veteri Austria, potissimum agit de observantiis quae, potissimum versus finem saeculi decimi octavi, introductae fuerunt. In qua expositione plura vere memorabilia et considerata de observantiis Ordinis obiective proponuntur. — Placet autem referre explicite ista : « Die Erforschung der Geschichte der österreichischen Klöster in der Barockzeit steht noch in den Anfängen, obwohl die reichen Archive uns sehr viel Material bieten, das uns die schreibfrohe Barockzeit hinterlassen hat ... Ein Standardwerk der ordensgeschichtlichen Literatur bildet die Grundlage für alle For-

schungen zur Geschichte der Prämonstratenserklöster im Barock. P. Lefèvre führt uns hier das Leben der grossen Abtei Averbode in Belgien in der Barockzeit vor Augen». (J. B. V.).

Carl LIEVERT, *Abt Conrad und das Stift Wilten in Garmisch Partenkirchener Tagblatt* : 15.1.1968, mit Bild, gest. 1136. (P. C. M.).

Windbergia.

In *De Kloosterling*, XXXV, 1967, blz. 336-339, schrijft F. BECKERS (Windberg) over *Het gesprek tussen de generaties*. (W. S.).

N. BACKMUND hielt in der Volkshochschule in Amberg einen Vortrag über die Säcularisation. N. Backmund wurde in die bischöfliche Kommission für Bibliothekwesen berufen. (P. C. M.).

Xanten.

H. BORGER, *Xanten. Entstehung und Geschichte eines niederrheinischen Stiftes*. Xanten, Gesthuysen, 1966, 68 S., mit 43 Abb. im Text. (Beiträge zur Geschichte und Volkskunde des Kreises Dinslaken am Niederrhein. Beiheft II). (A. v. d. H.).

Zukow.

De libro recenter edito (1963), tractante de historia parthenonis Praemonstratensis Zukow, haec legimus in *Revue d'Histoire ecclésiastique*, LXII, 1967, p. 355 s., auctore C. DEPTULA : Antoni CZACHAROWSKI, *Upozazenie i organizacja klasztoru norbetanek w Zukowie od XIII do potowy XV wieku* (= Dotation et organisation du couvent des prémontrés à Zukow, du XIIIe au milieu du XVe s.). Torun, P.W.N., 1963, In-8°, 138 pp.), étudie le célèbre parthénon de Zukow, près de Gdansk, particulièrement favorisé par les princes de Poméranie. A partir d'une analyse détaillée des sources, principalement diplomatiques, l'A. présente l'historique de la dotation du couvent sur le fond des transformations socio-économiques du XIVe s. (système de redevances) ainsi que par la profonde crise de l'économie et de l'organisation du couvent au XVe s. (J. B. V.).

ARCHITECTURA - ARTES.

Averbodium.

L'Évangélaire d'Averbode (Liège, Bibliothèque de l'Université, ms. 363 B) appartient aux manuscrits romains les plus représentatifs de l'art mosan. Il fut exécuté au XIIe siècle. Cfr. *An. Praem.*, XXXIX, 1963, p. 188, 204. Dans son article *Le sacrifice d'Abraham dans l'art mosan*, paru au *Bulletin des musées royaux d'art et d'histoire* (Parc du Cinquantenaire, Bruxelles), série 4, XXXVII, 1965, pp. 79-95, J. SQUILBECK porte son attention sur une miniature de l'Évangélaire, représentant le Sacrifice d'Abraham et le serpent d'Airain. L'auteur y constate une tentative de renouvellement du thème iconographique (*art. cit.*, pp. 84-85, ill.). (T. G.).

Börglum.

Inter varia « Marialia », quae a Aa. ROUSSELT recensentur in art. *Dänemark*, in *Lexikon der Marienkunde*, Lief. 7/8 (1967), col. 1246, sermo fit de imagine B. Mariae Virginis monasterii Praemonstratensis in Börglum; « die schöne thronende Madonna des Prämonstratenserklosters Börglum/Jütland (Aalborg Mus) ». (J. B. V.).

Helissemia.

De kunsthistorische belangstelling van J.-J. Van Seghbroeck (1661-1728), Witheer van Heilissem, bedienaar van de castrale kapel van St.-Job te Ukkel-Carlo, is reeds bekend uit een artikel van T. GERITS, *Een preekstoel van G.I. Kerrix voor de kapel van Sint-Job te Ukkel-Carlo*, in *Eigen schoon en de Brabander*, XLVII, 1964, blz. 471-475. Het artikel van M. SMEYERS over *Het voormalige hoogaltaar van de Sinte-Geertruikerkerk te Leuven. Een werk van Guillielmus Kerrix*, verschenen in *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en Omgeving*, VII, 1967, blz. 180-208, wijst nog op andere werken waarbij Van Seghbroeck betrokken was, o.m. de uitvoering van mausolea voor Ukkel-Carlo en van beelden en sierelementen voor de Leuvense St.-Gertrudiskerk. (T. G.).

Knechtsteden.

Neue Funde zur Baugeschichte der Abtei Knechtsteden in Jahrbuch der rheinischen Denkmalfpflege, XXVI, 1966, pp. 189-240, mit 72 Abb. (A. v. d. H.).

Magdeburg.

W. GOETZ, *Der Magdeburger Domchor. Zur Bedeutung seiner monumentalen Ausstattung in Zeitschrift des deutschen Vereins für Kunstwissenschaft*, XX, 1966, S. 97-120 mit 20 Abb. (A. v. d. H.).

Organa (Germania).

La publication *Acta organologica* (t. I, Berlin, 1967), comportant dix articles, pourra servir d'inventaire des orgues historiques actuellement conservées en Allemagne. Vu que l'Ordre de Prémontré y était largement représenté, il est question aussi de quelques instruments ayant appartenu jadis aux Prémontrés. Traitant des orgues de la Rhénanie, H. HULVERSCHEIDT (*Die rheinische Orgellandschaft*, pp. 63-68) fait mention de l'orgue de Steinfeld (ca. 1600), œuvre de Jacques Niehoff(?) : 13 registres du XVIe siècle conservés. W. SUPPER (*Die Orgellandschaft Württemberg*, pp. 127-136) décrit les instruments historiques de Maria-Steinbach (Rot), une construction de J. Gabler (1755-1759), les orgues d'Obermarchtal, de Rot et de Weissenau (restauration : 1950-1951), œuvres de J.-N. Holzhay, l'orgue de Roggenburg faite par Schmahl, l'instrument d'Ilgen (Steingaden) construit par un artiste inconnu (1723). Les orgues de Schlägl, (œuvre de Putz, Passau, 1634-1638) et de Steingaden (maître inconnu, 1760) sont étudiées par R. QUOIK, *Bayern als Orgellandschaft* (pp. 137-143). (T. G.).

Strahovia.

Sudetendeutsche Zeitung, 22.12.1967 : *Christi Geburt vom Strahover Altar* (c. 1505). Ein Markstein künstlerischer Entwicklung, Schritt von Gotik in die Renaissance gewagt. Mittelstück und linker Altarflügel, aus Lidenholz gemalt, früher in Strahover Kunstsammlung, jetzt Prager Nationalgalerie. (P. C. M.).

« Die Flucht nach Aegypten » — Flügelbild von Strahover Akter : von E.V. in *Sudetendeutsche Zeitung*. 9 Feber 1968, Folge 6. S. 8 mit Bild. (P. C. M.).

Huic Chronico conficiendo collaborationem praestiterunt : E. Brouette (Namurcum); M. Fitzthum (Amberg); T. Gerits (Averbodium); U. Geniets (Averbodium-Roma); W.M. Grauwen (Postula); L. Horstkötter (Hamborna); P.L. Möhler (abbas Teplensis in Schönau); X. Lavagne d'Ortigue (Lutetiae Parisiorum); G. Slechten (Brasschaat); W. Smettre (Tongerloa); J.B. Valvekens (Averbodium); A. van den Hurk (Berna).